

A könyv

Szeretem a könyvet! Valamikor régen mélyen a szívemre szívtam az iskolakönyvek nyomdászagát. Titokzatos, igaz mélységek nyíltak ki előttem. A történelem: regény volt, a földrajz: útleírás, a természetrajz: vadászat, az olvasókönyv pedig muzsika.

Ugyanebben az időben már eljegyeztem magam Sobri Jóskával, Rinaldó Rinaldinivel és még sok más nagy emberrel, akiknek a nevét elfeledtem.

De a nevek nem is fontosak. Az emberek közt széthintett jósnak, örömnak nincs neve, mint ahogy nincs neve az őszi ragyogásnak, a ködös messzeségnek, hullámnak, amikor a parthoz ütődik, a nád suttogásának, vagy a simogatásnak, amit nem felejtünk el soha, pedig sok kemény ütest régen elfeledünk ugyanezen idő alatt.

Elfelejtjük, hogy emberek mennek el mellőlünk örökre, elfelejtjük az élet árkait, hova behullott egy-egy szív, aki szeretett bennünket – mindent elfelejtünk –, de a jó könyvet éppen úgy nem felejtjük el, mint magunkat.

Szeretem a könyvet, és hiszek benne. Sokszor tudom, hogy nem igaz, de ezt mondani mégse merem, mert az a másik, aki írta, álmában vagy ébren úgy is láthatta, ahogy leírta.

Szeretem a könyvet, és úgy nézek rá mindig, mint a csodára. Mint elmúlt vagy élő lelkek néma- vagy hangosfilmjére, titkos jelekbe zárt örömére vagy fájdalmára.

Szeretem a könyvet, és tanácsait követem. Csak egy könyv volt életemben, amelynek nem hittem, s amelytől félttem, a legfontosabb, legcsalhatatlanabb könyv: a matematika.

Ebben nem hittem, mert száraz volt, mert ritmustalan volt, mert félreérthetetlen volt, világos, igaz, és fantáziám undorral reppent át a számok kemény oszlopa felett, és szétporlódott, mint a víz, amikor sziklának ütődik.

Annál jobban hittem a vadászati könyvek minden fajtájában, a tengerikígyóban, a hétfejű sárkányban, a borzfuvarban, a bárányt vezető farkasban és mindenben, ami élettelen, misztikus, elérhetetlen, megmagyarázhatatlan – fantázia és álom volt.

Kerestem az öreg könyveket, a vajákos tudást, a meggyőződést a homályban, és igazolni akartam mámoros öreg hazudozókat, akik hittek álmaikban és igaznak feledett föllentéseikben.

Hittem a bagolyban, aki halált kiált, a szélkiáltóban, aki nélkül nincs szél, a levelibékában, aki jobban tudja az időt, mint a kalendáriumcsináló (pedig az is nagyon tudja), Matula mesterben, tanítómban és vadőrünkben, aki fűből, fából, náthából és tyúkszeméből, szélből és napsütésből, holdudvarból és rókaugatásból mindent megjósolt, s ezen jóslatok vagy beváltak, vagy nem. Harmadik eshetőség nem volt.

Hittem... Hittem!

És sose bántam meg. Néha – majdnem mindig – nem azt találtam, ami a könyvekben meg volt írva, hanem annál sokkal többet. Békességet, magányt, halat, vadat, madarat, de mindig találtam valamit, és a végén – nem mondom, hogy nagy érték de –, megtaláltam: magamat.

– Vegyél heringet – mondta a könyv –, és annyi rókát lősz, amennyit akarsz.

– Semmi az egész. A róka úgy megy a hering szagán, mintha húznák, te leülsz a „megfelelő” sarkon, s a többi már magától jön.

Nem röstellem bevallani: felnőtt, embernyi ember voltam már, amikor megvettem a heringeket. Valódi sós heringek voltak.

Városi ember erre azt mondja: na, és aztán! Hát vett heringeket, és kész. Erről kár beszélni.

Hát nem. Ez nem volt ilyen egyszerű. A heringvétel nem úgy kezdődött, hogy: Bedő úr, kérek három heringet, hanem úgy kezdődött, hogy:

- Mi a maga baja?
- A fogam. Hogy én mit kínlódtam ezzel a foggal...
- Szóval, be akar menni a városba?
- A fogam.
- Jó. A Józsi holnap reggel előáll, és meg is várja.
- Igenis.

Principálisom meghökkent. Azt várta, hogy azt mondom: Józsi csak jöjjön haza, nem kell megvárni. Bent maradok egy-két napig. A fogorvosoknál olyan tumultus van néha...

De én nem ezt mondtam. A fogaim álltak, mint a Sion hegye, csupán a heringek hiányoztak.

- Adhatok két nap szabadságot is.
- Köszönöm, csak egy nap kell.

És meghoztam a heringeket. Csomóra kötöttem pár darabot, és a megfelelő helyen vonszalékra vettem.

Délután volt még akkor. Húztam a zsineget, a zsinegen a heringeket. Siettem, mert a könyvben az volt, hogy a róka már délután indul, és ha keresztezi a vonszalék nyomát, „vágóban” megy a szimaton, és a vadásznak annyi ideje sincs néha, hogy a puskát lekapja a válláról.

Nahát engem nem lep meg a róka!

Én is vágóban mentem a zsineggel, és hátra-hátra tekintgettem, hogy jön-e már a róka.

Egyelőre nem jött, és én örültem, hogy idejében értem el a „megfelelő” sarkot. Most már jöhet!

A heringek ott feküdtek a hamvasodó alkonyatban a gyeppen, s én arra gondoltam, hogy a magyar róka hol szokott rá a norvég vagy svéd heringre?

Miért kell pont hering neki? Hazai ponty nem volna jó? És arra is gondoltam, hogy ezek a szegény heringek mennyit utaztak idegen vizek napsütésében, viharában, amíg ideértek az én nehezen megjátszott fogfájásom révén.

Közben megnyugodtam. Most már jöhet a róka. A könyvben ugyanis róka volt előírva.

A róka azonban nem törte magát. Esteledett.

A feketerigó eljátszotta az altatónótát, a denevérek elcsapongtak fejem felett, és már a lappantyú kezdett titokzatos perregésbe, amikor... kihúzódta bennem az idegek, mert nem róka, de farkas jött a hering nyomán felém. – Az mellékes, hogy én akkor Dunántúlon voltam, ahol száz éve nem járt farkas. Az is mellékes, hogy a természetrajzkönyvem mit írt erről. A homály volt a fontos. Az egyedüllét, az alkony ködös csendje, a cserjék alatt hallgató avar keserű enyészetszaga, a felhők messzesége, a csillagok magassága.

És jött a farkas.

Eleinte nem tudtam, mi a teendő. Farkas? Jó, hát farkas. A könyv egy kicsit tévedett, de hát Istenem...

A farkas úgy szedte a lélegzetet a hering nyomán, mint egy vízbefúlt a kimentés után három perccel.

Később – sokkal később – egy szarvastehén jött rám, szalonkázás közben, az szippantott felém sűrűen így, mint ez a farkas a hering nyomán.

A vadász csak ekkor ébredt fel bennem. Igaz, hogy róka van előírva, de a farkas se kutya.

Meg kell lőni!

És meglőttem.

Lehet, hogy húsz év múlva azt mondanám, a farkas csatogó fogakkal rohant felém, és én száz lépésről karikára lőttem..., de azért írom le most az eseményeket, hogy később is megmaradjak az igazmondás vonalán.

Az igazság pedig az, hogy a farkas a fogfájásom árán megszerzett heringeket egyre lenyelte, és én ezen művelet közben hatalmas harminc lépésről úgy lőttem oldalba, hogy meg se nyekkent.

A durranás feloldotta az estét. Magányom szétporlott, a sötétedésnek emberszaga lett, és tudtam, hogy valahol valaki elindult az estében megtudni, ki lőtt és mire?

Nem tagadom, Matula ezt sose tudta meg, és most már nem is tudja meg, mert én el nem mondom neki, ő pedig nem hallgatja meg. Hova menjek elmondani? A temető csendjében elfullad az emberi szó, és a halottak nem kíváncsiak, hogy miket hazudnak az élők.

Az ő világukban a misztikum, távolság, köd, mese: egy, és a tudásnak olyan mélységébe szálltak, hogy még talán a matematikát is megértik.

Nem tudta meg, mert a farkasomról kiderült, hogy kutya. Farkaskutya. A szomszéd földbirtokos drága pénzen hozatta mint juhászkutyát, mert az a hír terjedt el abban az időben, hogy ezeknek a kutyáknak nincs párjuk. Ezek mellett a magyar pulik inasok sem lehetnek... Később aztán kide-

rült, hogy hasznavehetetlenek, de akkor még hírük csorbítatlan volt, és én teljes büntudattal gondoltam a következők meényekre.

Némi tanakodás után aztán megfogtam a kutya lábát, odahúztam egy közeli szakadék partjára, és beleengedtem a mélységbe. A kutya nehezen indult el, de aztán sűrű bukfencek után nagy csobbanással tűnt el a szakadék alján csattogó patakban.

Mire visszaértem leshelyemre, már ott állt Matula.

– Elhibáztam egy rókát – mondtam –, de olyan hirtelen jött...

Az öreg gyanakodva nézett rám, és szimatolni kezdett, amint kezem többször elhúztam arca előtt.

– Ifiúr belenyúlt valamibe?

– Dehogy, csak heringet ettem.

Matula hegyeset köpött.

– Hogy mit meg nem esznek az urak... – és fejcsóválva elballagott a sötétedő erdőben.

Hajnalban pedig újra ott vágtaztam a második csomó heringgel a derengő erdei utakon. Mire a világosság elnyomta a sötétséget, már leshelyemen ültem, és a róka érkezését minden pillanatban vártam. Egyelőre nem jött. Közben hangozt az erdő. A gyalogút mellett egy fécántyúk szaladt el, a feketerigók néha élesen riasztottak, s ilyenkor megmarkoltam puskám agyát: most!

De a róka csak késett. Hol a csodában csavarog ez ilyenkor?

Arra, hogy nem jön, egy pillanatig se gondolhattam. A könyvben meg van írva, s a könyv szent...

Fejem fölé a fára egy mátyás szállt. Harmatot vert a nyakam közé, de azért nem haragudtam rá. Kedves madaram

nekem a mátyásmadár, mert bohém, könnyelmű, fecsegő bohóc, de a fészkéért hős is tud lenni, és üres lenne nélküle az erdő.

Mátyásom ekkor nekilendült, és egyenesen rászállt a heringjeimre. A nagy fűben nem láttam mit csinál, de szerettem volna elzavarni, ami nem megy mozgás nélkül. Esetleg éppen akkor jön a róka...

A mátyás ott szöszmötölt a fűben, én pedig nagyon óvatosan felálltam. A nyiladék pókhálói, mint meghajolt telefondrótok tartották a harmatcseppeket, a bokrok alján az éji ködből még ott szürkült a hajnali pára, s a mátyás önfeledten kopácsolta a reggeli zsákmányt.

Már éppen inteni akartam, hogy elriasszam, amikor szürke suhogás vágott el előttem, a következő pillanatban pedig vészesen felsírt a mátyás. Olyan sírás volt ez, amitől egyszerre elcsendesedett az erdő, én pedig idegesen odalöttem, ahol valami idegen ragadozó gyilkolta a mátyásomat.

Csend lett.

A hajnal akkor festette rózsaszínre a felhők alját, a rigók akkor kezdték meleg füttyel dicsérni a napot, amikor megálltam heringjeim mellett. A héja még holtában is fogta áldozata nyakát, én pedig elkeseredetten gondoltam a rókámra. Megint közbejött valami. Úton lehetett talán szegény, jött nagy loholással, és megtorpant a lövöldözéstől.

A heringet papírba csavartam s tarisznyámba tettem, a madarakat pedig felakasztottam a fogolyaggatóra. A heringgel takarékoskodni kell, a madarakért pedig löpénzt kap Matula vadőrünk, barátom, mesterem.

Csodálom, hogy még nincs itt. Nem mintha a szorgalom bántotta volna, de irigy volt az öreg minden puskadurranásra,

és arról, hogy a mi erdőkben orvvadásszon valaki – rajta kívül –, szó sem lehetett.

De nem jelentkezett később se. Kivételesen nem bántam, mert okvetlenül megsejtette volna, hogy valamiben sántikálok, és akkor el kellett volna mondani, amit a könyvből tanultam, aminek vége a rókák teljes kipusztítása lett volna.

Siettem haza, de az alkonyat már újra erős mozgásban talált. Három a magyar igazság! Harmadszorra biztosan meglovom a rókát.

Utolsó heringjeimmal talpaltam az erdőn, s zsineg végén akadozva ugrált utánam a csalétek. Ha ma se lesz semmi, mehetek új halakért.

Hamar a helyemen voltam, és éreztem, hogy ma haza viszem a rókát. Hagyom majd, hogy a halakat megegye – legyen ennyi öröme még az életben –, aztán hadd szóljon a puska. Matula ámulni fog majd, mert ezután akkor lövök rókát, amikor akarok.

Most megy le a nap, s az árnyékok hűvösödő öléből a madarak zengő énekkel búcsúztatják a tűnő napot. Magasan valahol varjak szállnak károgva éji pihenőre, a nappal nyílt zörgései elhalkultak, és titkos moszatolások indultak el az avaron. A sötétség ősi félelmei most kezdenek inni az élők rebbenő álmaiból.

Valami fehérség mozog a gyalogúton. Hol eltűnik, hol megmozdul. Talán valami rókaalbínó? Lehet. Az albínókban általában kisebb a gyanakvás, degeneráltabb az életösztön...

Jön..., jön..., és kibontakozik egy hatalmas – macska! Enyhén káromkodom. A nagy tarka cicus úgy lépked a harmatos gyalogúton, mint a városi kislány a falusi sárban. Kényesen tapogat ide-oda. Amikor a halak büvkörébe ér, meg-

merevedik, de aztán megkerüli a helyet és odakuporodik a heringjeim mellé.

Nagy kedvem lenne odalőni, de nem bántom. A bosszú gonoszsága érlelődik bennem.

Mi lesz itt, ha jön a róka! Úgyis mindig szerettem volna látni, hogyan bánik el a róka a macskával, hát most itt az alkalom.

A gyalogút felől ekkor valami halk nesz indult el, pus-kámhoz kaptam, a macska két ugrással fent volt egy cserfán, a fa alatt pedig toporzékolva állt Matula kutyája.

Felálltam. A kutya morogva indult el felém, de amikor megismert, vidáman ugatni kezdett, szinte hívott lelőni a fáról a macskát.

– Üssön meg a mennykő, Pityke – szidtam a kutyát –, hol a gazdád?

– Itt vagyok, itt vagyok – jött sürgősen Matula –, mért nem lövi le, ifiúr, a macskát?

– Nem az én dolgom.

Matula komótosan nekikészülődött. Pityke acsarkodva várta a megszorított ellenséget, az öreg puska kilobbant, s a macska odaesett Pityke keze ügyébe.

Matula felvette a macskát, és tarisznyájába gyömöszölte. Rólam és tehetetlen mérgemről nem vett tudomást. Csak amikor már a sötét szálásban bandukoltunk hazafelé, akkor szólalt meg csendesen.

– Nem heringgel kell a rókát becsapni, hanem macskával. Pörkölt macskával.

Megálltam. Hát ezt meg honnét tudta meg az öreg? A könyv, az én mindent tudó könyvem ugyanis második csálhatatlan módszernek a pörkölt macskát ajánlotta, csak azután a csirkebelet, a marhavért és egyebeket.

Mondom, megálltam a sötét szálásban, hol az utat már csak a lábunkkal éreztük, és rágyújtottam, hogy szemébe nézhessek Matulának.

– Honnét tudja maga ezeket?

Matula ártatlanul pislogott.

– Mikor ilyen legényke voltam, én is eljátszogattam a heringgel, meg ilyesmikkel. De a legjobb a pörkölt macska. Úgy egészen, amint van, tűzön megpörzsöljük szőröstől-bőröstől... – és elmondta hibátlanul, ami a könyvemben volt.

Később megjegyezte még, hogy a csirkebél se kutya, de a marhavér csak télen jó.

Ha Matula olvasni tudott volna, talán összeszidom, de így csak tiszteletem nőtt meg mérhetetlenül nagy tudása láttán.

Amikor elbúcsúztunk, meg is mondtam, hogy igaza van, mert van nekem egy könyvem, amiben mindez le van írva.

– Sokat hazudnak a könyvekben – legyintett gúnyosan Matula –, én ugyan kézbe nem vennék egyet se, ámbar, aki írta, lehet, tőlem hallotta. Jártak itt mindenféle urak. Olyan félbolond is, aki könyvet írt...

*

Pár nap múlva reggel valamiért visszamentem a szobámba. Az ablak alatt azonban megálltam, mert mintha halkan beszélgettek volna. Matula unokája takarította abban az időben a lakásom, és én beleskeltem, hogy ugyan kit eresztett be hozzám?

Egyedül ült a fiú az ágyam szélén. Ölében könyv, és félhangosan mondta:

– „...a vidra..., a vidra igen óvatos állat. A tányérvasakat olyan helyen rejtjük el, ahol... a vidra a partra kimászik...”

– Hej, vén Rinaldó! – nevettem magamban. – Hát innét a nagy tudás?

De azért sose mondtam meg ezt neki. Annyi jó órát szerzett fiatalságom ragyogó napjaiban, hogy barátságunkat ilyen kicsiségek meg nem ronthatták.

*

És azóta még jobban szeretem a könyvet, mert holt betűiben benne van minden, ami elmúlt, és minden, ami lesz. Benne vannak elmúlt idők, elmúlt emberek, s ezek között vidám emlékű régi barátom: Matula is.

(1942)